

АКМЕОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА ПРАЦІ ТА СПІЛКУВАННЯ

УДК 378.04:159.9

© Ю.І. Калюжна, О.Д. Кравченко, 2022

orcid.org/0000-0002-7453-9637

orcid.org/0000-0002-3018-1960

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2022.2.265495>

КАЛЮЖНА Юлія Іванівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

КРАВЧЕНКО Ольга Данилівна

старший викладач кафедри психології

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ ЇХ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена проблемі цілеспрямованого розвитку кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів у контексті їх професійного самовизначення та самореалізації. Розглядаються вимоги сучасного суспільства до фахівців у галузі соціономічних професій та роль формування кар'єрних орієнтацій з урахуванням специфіки фахової трудової діяльності у цій сфері. Аналізуються поняття професійної кар'єри, її структура та місце кар'єрних орієнтацій у ній. У статті представлено також результати емпіричного дослідження мотивації досягнення успіху студентської молоді як однієї із суттєвих передумов розвитку кар'єрних орієнтацій майбутніх фахівців. Розглядаються результати дослідження специфіки різних типів кар'єрних орієнтацій студентів-психологів за методикою Е. Шейна з урахуванням особливостей їх мотивації досягнення успіху. Особлива увага приділяється дослідженню причин обрання молоддю конкретного типу кар'єри та можливих труднощів і перешкод на цьому шляху. Окреслюються методичні засоби розвитку складових кар'єрних орієнтацій студентської молоді через підвищення мотивації досягнення успіху передусім у ході організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Аналізуються можливості

застосування системи як традиційних, так і інноваційних методичних засобів розвитку можливостей студентської молоді до самопізнання та усвідомлення специфіки майбутньої професії і, внаслідок цього, до проектування подальшої професійної кар'єри та успішної її реалізації.

Ключові слова: професіоналізація, професійна кар'єра, кар'єрні орієнтації, самосвідомість, мотивація, ціннісні орієнтації, професійні інтереси, обрання та проектування кар'єри.

Постановка проблеми. Сьогодні відбувається інтенсивна інтеграція України до світової спільноти, що супроводжується докорінними змінами економічної та соціально-політичної сфер розвитку нашої держави. Дедалі більшої значущості набувають професії соціономічного типу. Тому від фахівців-психологів наразі суспільство очікує не лише комплексу спеціальних знань та відповідних особистісних якостей, але і чітко визначених кар'єрних орієнтацій, оскільки саме ці психологічні утворення сприяють безперервному професійному розвитку особистості протягом життя і є запорукою визначення як основних життєвих цілей, так і можливих засобів для їх реалізації.

Підготовка фахівців-психологів в умовах вищої школи передбачає поряд із формуванням необхідних знань та умінь розвиток професійно-орієнтованих установок, інтересів та цілого комплексу навичок взаємодії із соціальним середовищем, до яких, насамперед, можна віднести здатність орієнтуватися на запити сучасного суспільства та готовність діяти в умовах ринкової економіки, уміння передбачати можливі зміни у трудовому середовищі та ефективно адаптуватися до них. Без цих утворень неможливим є процес проектування кар'єри, при якому беруться до уваги значущі професійні цілі, усвідомлення особистістю можливого ступеня їх досягнення та обираються необхідні для цього механізми та способи дій.

У вітчизняній психології значення розвитку кар'єрних орієнтацій у студентському віці у контексті життєвої перспективи молоді вивчається широким колом дослідників (Баклицький, 2008; Бондаренко, 2002; Бородулькіна, 2006; Гончарова, 2014; Коваль, 2020; Рева, 2018 та ін.). Автори зазначають, що кар'єрні передбачення, які формуються на етапі отримання молоддю фахової освіти в умовах вищої школи на основі усвідомлення як власних особистісних характеристик, так і специфіки професії, що вимагає специфічних зусиль у ході

її реалізації, є основою цілеспрямованої активності особистості та самобутності досягнень у подальшій трудовій діяльності. Проте сьогодні у наукових першоджерелах ще недостатньо висвітлено значення розвитку мотивації досягнення успішного результату у процесі освоєння майбутніми психологами професійної діяльності для окреслення кар'єрних орієнтацій студентів у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної кар'єри сучасного фахівця сьогодні є досить актуальною. Їй присвячені дослідження вітчизняних психологів, педагогів, соціологів (Баклицький, 2008; Виноградський, Виноградська, Шканова, 2002; Кокун, 2012; Гончарова, 2014, Петровська, 2015 та ін.). Наукова спільнота не має єдиної позиції щодо тлумачення поняття кар'єри та кар'єрних орієнтацій. У тлумачному словнику С. І. Ожегова знаходимо визначення цього поняття як шляху до успіху, значного становища у суспільстві. Проте сучасні психологічні дослідження не настільки однозначні у визначенні цього терміну. Так, американський дослідник Д. Сьюпер зазначає, що кар'єра – це певна послідовність комбінації ролей, які людина виконує упродовж свого життя (Super, 1963). Низка авторів вважає, що кар'єру можна розглядати як індивідуальну послідовність аттитюдів і поведінку на основі досвід та вправності у професії, а також як діяльність, завдяки якій людина реалізує (продає) власні здібності (Баклицький, 2008).

Аналізуючи психологічний зміст поняття кар'єри, А. Д. Карнишев виділяє три психологічні компоненти цього феномену. Перший з них – цільовий компонент, який охоплює професійні та життєві цілі, конкретні задачі та пов'язані з ними проекти. До складу цього компоненту входять також мотиви, потреби, цінності особистості, які надають активності професіонала сенсотвірного значення. Друга складова кар'єри відображає її процесуальний аспект. Це стратегії, етапи її обрання та проектування, послідовні періоди та фази реалізації. Ці складові можуть відчувати на собі вплив як специфіки особистісного розвитку людини (наприклад, вікового), так і чинників зовнішнього середовища (місця проживання, сімейних обставин). Третій компонент – результативний: досягнення або зміна ролей і позицій, фахова досвідченість, професійне та

посадове зростання. Кар'єрні орієнтації, таким чином, включені у цільовий компонент структури кар'єри та є одним із регулятивних механізмів професійного розвитку (Карнишев, 2020). У професійному плані особистість характеризується передусім через систему соціальних установок, ціннісних орієнтацій, інтересів та інших чинників, які її спонукають до діяльності. У контексті кар'єрного зростання це відповідає поняттю кар'єрної орієнтації. Так, на думку американського дослідника Е. Шейна, кар'єрні орієнтації – це низка уявлень співробітника про себе (професійна Я-концепція), ключові цінності, мотиви, навички, що визначають вибір кар'єри (Schein, 1996). За допомогою орієнтацій, знаючи найважливіші для особистості цінності, можна передбачити, який вид кар'єри виявиться для неї найбільш прийнятним та сприятливим для позитивного подальшого розвитку і, зрештою, забезпечить проектування професійного зростання фахівця.

Завданням нашого дослідження було вивчення особливостей кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів та можливостей їх розвитку в контексті цільового компонента кар'єри особистості, насамперед з урахуванням прагнення досягти успішного результату діяльності. Нами було застосовано методiku вивчення мотивації досягнення результату (Т. Елерс), методiku вивчення кар'єрних орієнтацій (Е. Шейн) та анкетне опитування студентів щодо причин обрання певного типу кар'єри та можливих ускладнень на цьому шляху. У дослідженні брали участь 198 студентів-психологів II-IV курсів денної та заочної форм навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на передбачення можливих досягнень у професійній діяльності як на основну змістову ознаку кар'єрних орієнтацій, наше дослідження містило виявлення особливостей мотивації досягнення успіху за методикою Т.Елерса.

Отримані результати дозволяють прийти до висновку, що 29% досліджуваних студентів виявляють дуже високий рівень прагнення до досягнення успішного результату. Це свідчить про бажання студентів будь-що обов'язково досягнути успіхів у своїй діяльності, активно включаючись у її виконання. Ця група

опитуваних орієнтована на самостійний вибір найефективніших засобів переважно тих дій, які спрямовані на досягнення значущої для них поставленої мети. Серед ускладнень у реалізації такої активності студенти відзначали переважно чинники суб'єктивного змісту: надмірну самокритичність та невисоку здатність адекватно реагувати на ситуації неуспіху на фоні переживання надмірного хвилювання та страху зазнати невдачі при досягненні важливих для них цілей.

Наступна група опитуваних (24% від загального числа респонентів) виявила помірно високий рівень мотивації до успіху який полягає у прагненні досягнення бажаного та схильності орієнтуватися при цьому на власні сили. Їм притаманна здатність гнучко і наполегливо добиватися поставленої мети. Хоча у разі чергування успіхів і невдач ці студенти схильні до перебільшення своїх недоліків, проте вони повніше реалізують свій творчий потенціал і частіше досягають поставлених цілей, оскільки активніше вчаться на своїх помилках, відмовляються від невиправданих гіпотез, і внаслідок цього швидше знаходять оптимальні рішення. Студенти зазначали, що при виконанні навчальних та професійних завдань проблемного характеру ефективність їх діяльності зазвичай покращується, оскільки вони готові взяти на себе відповідальність, проявити ініціативність та цілеспрямованість, що, безумовно, є запорукою досягнення позитивного результату.

30% опитуваних студентів виявили середній рівень мотивації до успіху. Для таких опитуваних притаманна дещо подвійна поведінка. З одного боку, вони не бояться ризикувати, а з іншого – можливі невдачі не надто хвилюють їх. Ці студенти зазначали, що вони віддають перевагу завданням середнього рівня складності, намагаючись урівноважити можливості успіхів і невдач. При цьому результат стає максимально залежним від власних зусиль суб'єкта, а тому студенти цієї групи схильні до розумного ризику при середньому рівні домагань, який, проте, може бути дещо відкоректованим у випадку успіху чи невдачі.

Для 17% досліджуваних студентів виявився притаманним низький рівень мотивації до успіху, який може обумовлюватися недостатньо вираженим прагненням і здатністю студента до подолання труднощів у процесі навчання. В основі такої

поведінки лежать тенденції, пов'язані з уникненням виконання важливої діяльності на фоні негативних очікувань. Як свідчить опитування таких студентів, вони заздалегідь міркують про шляхи уникнення невдач, а не про способи досягнення успіху. Серед ускладнень у процесі досягнення успіху студенти цієї категорії відзначають недостатньо об'єктивну інформацію про свої здібності, занижену самооцінку та схильні відкладати виконання завдання на невизначений термін.

Для вивчення особливостей кар'єрних орієнтацій студентів цих груп опитуваних нами було засосовано методіку Е. Шейна, який пропонує вісім діагностичних шкал виміру кар'єрних орієнтацій – «якорів кар'єри»: професійна компетентність, менеджмент, автономія, стабільність місця роботи або місця мешкання, служіння, виклик, інтеграція стилів життя, підприємництво (Schein, 1996).

Професійна компетентність, за твердженням автора, притаманна людям, які прагнуть передусім до успіху саме у професійній діяльності та уникають роботи, яка заважає розвивати потрібні для цього здібності. Свій соціальний статус вони пов'язують із рівнем професійної майстерності. Так, фахівці-психологи прагнуть максимально реалізувати себе у виконанні спеціальних функцій діагностичного, корекційного, профілактичного змісту. Управління іншими переважно розглядається ними як необхідна умова для просування у своїй професійній сфері, але це не становить для них особливої цінності.

Менеджмент передбачає орієнтацію на інтеграцію зусиль інших людей, прагнення до управління різними сторонами діяльності організації. Безумовно, така тенденція вимагає значних навичок у самоорганізації та саморегуляції, груповому та міжособистісному спілкуванні, оскільки це є основою реалізації владних функцій та відповідальності за успіх спільної справи.

Автономія свідчить про тенденцію особистості до позбавлення від роботи в організації, яка вимагає дотримання чітких організаційних правил, вимог та обмежень. Це свідчить про потребу у максимальній самостійності у діяльності, яка може стати навіть причиною відмови від кар'єрного зростання задля збереження своєї незалежності.

Стабільність виражає головну потребу особистості у тому, щоб життєві події можна було передбачити. Це може полягати як у орієнтації на стабільність місця роботи, так і на постійність місця проживання. На думку цієї категорії осіб, стабільність місця роботи повністю залежить від керівництва організацією, а отже і відповідальність за власну кар'єру вони схильні перекладати на зовнішнє соціальне середовище та обставини. Не дивлячись на успішність у професійному плані, вони зазвичай відмовляються від нових можливостей, передбачаючи низку тимчасових незручностей, які не вважають за потрібне долати.

Служіння полягає у тенденції до роботи на благо інших людей. Так, основними цінностями при такій орієнтації є допомога людям, намагання взяти участь у розв'язанні їх проблем, служіння людству у цілому. При цьому дуже важливою для таких осіб є робота в організації, цілі та цінності якої відповідають її власним. Коли ж це виявляється неможливим, вони здатні відмовитися від просування по службі.

Виклик передбачає прагнення особистості до конкуренції, перемоги над іншими. Такі особистості вважають подолання перешкод, вирішення складних завдань важливішими, аніж реалізацію себе суто у професійній діяльності. При цьому боротьба та перемога приносять набагато більше задоволення, ніж професія.

Інтеграція стилів життя полягає у прагненні збалансувати різні його сфери: сім'ю, кар'єру, самовдосконалення, не віддаючи переваги жодній із них. При цьому особистість більше цінує своє життя в цілому, ніж конкретну професію, роботу чи організацію.

Підприємництво – особистість не бажає працювати на інших, орієнтована на організацію власної справи, яка здатна принести їй бажане фінансове благополуччя. Це не завжди творча людина, головним при такій орієнтації є створення справи, щоб це стало втіленням її задумів. При цьому особистість готова до ризику на цьому шляху та до застосування максимальних зусиль щодо подолання невдач.

Зважаючи на полімотивованість обрання та проектування професійної кар'єри студентами ми намагалися прослідкувати тенденції до обрання того чи іншого типу кар'єрних орієнтацій

студентів з різними проявами мотивації досягнення. Як виявилось, для опитуваних з вибірки студентів з дуже високим рівнем мотивації досягнення результату діяльності превалюючими виявилися кар'єрні орієнтації «менеджмент» та «виклик» (відповідно середні бали за методикою у цій групі опитуваних склали 8,0 та 7,2). Середні показники ними були продемонстровані з кар'єрних орієнтацій типів «професійна компетентність», «автономія» та «служіння» (відповідно 6,1; 5,7 та 5,4 бали у середньому за цією вибіркою). Найнижчими виявилися показники прагнення до стабільності, інтеграції стилів життя та підприємництва (середні бали у цій групі досліджуваних за цими кар'єрними орієнтаціями становили відповідно 3,3; 3,9 та 4,1 бали). Проведене нами анкетне опитування студентів цієї групи щодо причин обрання превалюючих кар'єрних орієнтацій виявило у більшості студентів схильність до деякої ідеалізації свого майбутнього професійного шляху та інколи невиправдані надії на професійну перспективу. Так, 52% опитуваних вважали, що заслуговують на виключні досягнення у майбутній трудовій діяльності, а їх особистісні якості дозволять їм інтегрувати роботу різних сторін організації та керувати іншими людьми. Варто зазначити, що невисока схильність до кар'єрної орієнтації типу «підприємництво» пояснювалося цими студентами усвідомленням можливих ризиків на цьому шляху, які необхідно долати виключно самотійно, а отже, і невідворотністю негативних переживань хвилювання і страху, які вони ще не здатні адекватно нівелювати.

У групі студентів з помірно високим рівнем прагнення до успіху найбільш значущими виявилися кар'єрні орієнтації «професійна компетентність», «автономія» та «служіння» (відповідно середні бали по цій групі опитуваних становлять 8,7; 8,2 та 7,9). Середніми виявилися показники з кар'єрних напрямків «підприємництво», «інтеграція стилів життя» та «менеджмент» (середні бали по вибірці відповідно становлять 6,9; 6,2 та 5,8). Найменш привабливими для таких студентів стали кар'єрні орієнтації типів «стабільність» та «виклик» (середні бали по вибірці становлять 4,5 та 3,7 бали). Студенти, вказуючи на причини обрання кар'єрних орієнтацій зазначали, передусім, власну самотійність та раціональність. Спираючись,

з одного боку, на усвідомлення власних особистісних якостей, а з іншого – на знання про специфіку майбутньої професійної діяльності, вони більше орієнтовані на систематичну роботу з людьми на основі фундаментальної спеціальної підготовки. Саме такий підхід лежить в основі їх готовності передбачати труднощі і перешкоди на цьому шляху та наполегливо їх долати завдяки постійному саморозвитку і самовдосконаленню.

Для студентів із середнім рівнем мотивації досягнення успіху характерним є обрання різноманітних типів кар'єрних орієнтацій як середніх за значущістю, хоча найважливішим напрямком для них є професійна компетентність (середній бал за вибіркою становить 8,2). Далі у їх виборах представлено низку кар'єрних орієнтацій з приблизно однаковими показниками: «служіння» (7,0), «підприємництво» (6,8), «менеджмент» (6,6), «інтеграція стилів життя» (6,5) та «стабільність» (6,3). Найменш привабливими для них виявилися тенденції до автономії та виклику у реалізації обраної кар'єри у майбутньому трудовому житті (відповідно 4,8 та 3,3 бали у середньому за цією вибіркою). Вочевидь, такі вибори студентів пов'язані з недостатньою визначеністю у специфіці майбутньої кар'єри, орієнтацією на діяльність з посередньою складністю та відповідальністю. Серед причин обрання кар'єрних орієнтацій такі студенти охоче зазначали свою схильність до емоційних впливів переважно зовнішнього характеру («Оберу кілька напрямків, а потім визначуся, який із них більше сподобається», «Буду аналізувати, як кар'єра вдається моїм друзям та знайомим, а потім і я остаточно визначуся, але згодом, якщо мені це припаде до душі» тощо).

Нарешті, студенти з низьким рівнем мотивації досягнення успішного результату віддали перевагу кар'єрним орієнтаціям, які передбачають перекладання ініціативи за просування по службі на зовнішні обставини. Передусім, це тенденція до стабільності (середній бал становить 8,9 по цій вибірці), а також, зокрема, до інтеграції стилів життя (8,5 балів). Менш привабливими для таких студентів стали кар'єрні орієнтації на служіння, професійну компетентність та автономність (відповідно 7,0; 6,6 та 6,4 бали по цій вибірці). Незначущими для таких студентів виявилися орієнтації на підприємництво та виклик (4,0 та 2,5 бали відповідно), які вимагають чітко

визначеного прагнення до реалізації конкретних складних цілей. Зазвичай такі тенденції у виборі кар'єрних орієнтацій вони пояснювали деякою легковажністю («Не буду довго замислюватися, життя саме визначить, до чого мені треба буде прагнути у майбутньому») або відчуттям деякої розгубленості («Мені здається, я маю певні здібності, але не знаю, як їх проявити у кар'єрі», «Навряд, чи я взагалі зможу вдало побудувати свою кар'єру»).

Нами було проведено опитування студентів щодо найважливіших для них ускладнень у розвитку кар'єрних орієнтацій безпосередньо у навчальному процесі та виявлено низку проблем, які вимагають розробки методичних прийомів та засобів для окреслення та закріплення кар'єрних тенденцій майбутніх психологів передусім на основі зміцнення їх мотивації до досягнення успішного результату. Так, студенти досить часто вказували на деяку відірваність теоретичних знань про зміст професії психолога та професійно важливі якості від їх втілення на практиці, що, безумовно, може ускладнювати розвиток їх орієнтацій на реалізацію професійної компетентності у ході просування у фаховій діяльності (27% з числа опитованих). Окрім цього, майбутні психологи відзначали, що професійне навчання зазвичай передбачає досягнення цілей, заздалегідь поставлених викладачем (часто із окресленням правильних засобів для цього), а тому не завжди наповнених особистісним змістом для студентів. На цій обставині наголошували 39% досліджуваних. Вочевидь, у ході організації навчального процесу з фахових дисциплін недостатньо приділяється увага завданням для студентів, які б вимагали самостійної постановки мети та розробки шляхів її досягнення з урахуванням можливих ризиків та їх наслідків. Саме така активність необхідна особистості для розвитку кар'єрних орієнтацій «професійна компетентність», «підприємництво» та «автономія». Досліджувані нами студенти (34% від загального числа опитованих) також вказували на переважно індивідуальні навчальні завдання, які необхідно виконувати без опори на урахування думок і позицій оточуючих. При цьому виникають ускладнення у розумінні суті індивідуальних та групових цілей діяльності, їх формулюванні та визначенні шляхів досягнення за рахунок прийняття спільних рішень, що є особливо важливим

для розвитку кар'єрної орієнтації типу «менеджмент». Ці студенти відзначали також обмежені можливості для формування широкого спектру навичок міжособистісного спілкування у навчальній діяльності (особливо при застосування її дистанційних форм) і, внаслідок цього, недостатні умови для розвитку кар'єрних орієнтацій «служіння» та «менеджмент».

Сьогодні не викликають сумнівів твердження науковців про необхідність розвитку цілеспрямованої та усвідомленої діяльності особистості фахівця, яка ґрунтується на визначенні орієнтирів цього процесу, його основних цілей та напрямків і засобів їх досягнення. Особливо важливим є етап професійного навчання в умовах вищої школи, на якому закладаються основи кар'єрного зростання, коли відбувається узгодження знань про особливості майбутньої професії з комплексом психологічних якостей особистості, які сприяють психологічній готовності до її реалізації (Бондаренко, 2003; Бородулькіна, 2006; Гойко, Столярчук, 2016; Гончарова, 2014; Тітова, 2015 та ін.). Так, зокрема, виділяються важливі чинники, які сприяють кар'єрному розвитку студентів у процесі освоєння ними майбутнього фаху (Даниленко, 2015). До їх складу входять розвиток готовності пройти весь шлях професійного зростання від початкового етапу до його успішного завершення, врахування очікувань самих студентів при цьому, включення молоді у проектну діяльність та освоєння технологій самооцінки, сприяння ефективному використанню творчого потенціалу та можливостей саморозвитку студентів у трудовій та кар'єрній сфері.

Варто зазначити, що усвідомлюючи важливість розвитку кар'єрних орієнтацій у навчальному процесі та прагнучи його забезпечити на практиці, студенти-психологи, вочевидь, ще недостатньо володіють технологіями саморозвитку необхідних для цього компонентів. Це стосується не лише розпізнавання та самоконтролю власних інтересів, цінностей, життєвих установок і цілей, а й розуміння особливостей процесу їх реалізації протягом професійної кар'єри та шляхів переборення труднощів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Важко недооцінити при цьому роль навчального процесу у вищій школі, де у ході проведення занять психолого-педагогічного циклу (наприклад, «Психології праці» та «Психології

управління») можуть моделюватися та реалізовуватися різні шляхи розвитку професійної кар'єри. Так, лекції мають розкривати зміст та значення кар'єри та кар'єрних орієнтацій у ефективній реалізації трудового шляху особистості, а семінарські заняття можуть бути спрямовані на обговорення студентами теоретичних засад їх обрання та розвитку. При цьому важливо зазначити, що їх роль не можна абсолютизувати, оскільки при цьому спричиняється вплив переважно на когнітивну сферу студентів. При цьому залишається не задіяною сфера безпосередніх практичних зусиль, без яких неможливо у повній мірі забезпечити комплекс особистісних якостей, необхідних для розвитку таких кар'єрних орієнтацій, які найтісніше пов'язані з основними професійними вимогами до особистості, а саме «професійна компетентність», «служіння», «менеджмент». Для цього варто поєднувати традиційні шляхи підготовки майбутніх психологів з методами та прийомами, які забезпечують їх включення у такі різновиди спеціально організованої навчальної діяльності, які б створювали умови для формування мотивації як самопізнання, так і саморозвитку основних складових кар'єрних орієнтацій. Такими засобами є активні методи навчання, які передбачають широкий спектр впливу саме на практичну сторону навчальної діяльності студентів, сприяючи водночас розвитку пізнавальних інтересів, навичок колективного пізнання та самостійного творчого мислення. Завдяки застосуванню інтерактивних засобів: дискусії, мозкового штурму, обговорення наукових та практичних питань у ході евристичної бесіди та тренінгових занять студентам надається можливість самостійно формулювати цілі діяльності, визначати засоби їх досягнення та розвивати необхідні для успішного просування у професії навички міжособистісного спілкування та колективної творчої активності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Всі вищевказані методичні засоби можуть використовуватися залежно від конкретних педагогічних задач у контексті підготовки майбутніх психологів, забезпечуючи формування їх самосвідомості у поєднанні з активною життєвою позицією на шляху подальшого втілення кар'єрних орієнтацій та ефективної професійної самореалізації. При цьому слід зважати на те, що

активізація мотивації досягнення успішного результату діяльності і у навчальній діяльності, і на шляху реалізації кар'єри може бути суттєво підвищена завдяки врахуванню вже сформованих потреб студентської молоді, які загалом і обумовлюють безперервний особистісний розвиток фахівця. Подальший пошук можливостей застосування активних методів у навчальному процесі з психології може сприяти усвідомленню необхідності розвитку кар'єрних орієнтацій для професійного саморозвитку та самореалізації студентів у професійній сфері.

Список використаних джерел

- Баклицький І. О. Психологія праці : підручник. Київ : Знання. 2008. 655 с.
- Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 4. С. 8–11.
- Бородулькіна Т. О. Образ професії як чинник професійного становлення особистості. *Наукові записи Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. Київ : Міленіум, 2006. Вип. 31. С. 181–191.
- Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. Організація праці менеджера : навч. посіб. Київ : Кондор, 2002. 518 с.
- Гойко А. А., Столярчук О. А. Динаміка кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів. *Наукові здобутки студентів Інституту людини*. 2016. № 1. С. 24–32.
- Гончарова Н. О. Проектування кар'єри як детермінанти професійної підготовки майбутніх учителів. *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. 2014. № 6. С. 26–30.
- Гончарова Н. О. Психологічні особливості формування кар'єрних орієнтацій студентів. *Психологія і особистість*. 2020. № 2. С. 223–233.
- Даниленко Н. В. Формування професійно важливих якостей студентів-психологів у процесі становлення їхньої особистісної зрілості. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Психологія»*. 2015. Вип. 50. С. 47–53.
- Коваль Д. В. Особливості виявлення професійних домагань майбутніх психологів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр.* Вінниця : Друк плюс,

2020. Вип. 57. С. 181–188.
- Коқун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2012. 200 с.
- Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі. Київ, 2007. 232 с.
- Невідома Я. Г. Особливості соціалізації у юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип.17. С. 337 – 346.
- Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства : монографія / Ред. колегія: Т. В. Коломієць, Т. Ю. Кулаковський, Г. В. Пирог; за науковою редакцією професора Л. П. Журавльової. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. 308 с.
- Панок В. Професійне становлення практичних психологів: досвід і перспективи. *Психологія і суспільство*. 2013. № 3. С. 135–141.
- Петровська І. Р. Психологічні особливості кар'єрних орієнтацій студентів-психологів. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 224–227.
- Рева М. М. Особливості розвитку життєвої перспективи майбутніх психологів у процесі професійного навчання. *Психологія і особистість*. 2018. № 1 (13). С. 106–117.
- Тітова Т. Є. Проблема психологічного супроводу формування ціннісно-сміслової сфери майбутніх психологів. *Психологія і особистість*. 2015. № 1. С.176–185.
- Schein E. N. Career anchors resisted/implications or career development in the 21st century. *Academy of Management Executive*. 1996. Vol.10 (4). P. 80–89.
- Super D. E. Career development: self-concept theory. New York : College Entrance Examination Board, 1963. 462 p.

References

- Baklytskyi, I. O. (2008). *Psykhologhiia pratsi: Pidruchnyk [Psychology of the labour: Handbook]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Bondarenko, O. F. (2003). *Psykhologhichni osoblyvosti studentskoi molodi ta problemy profesiinoi pidhotovky psykhologhiv-praktykiv [Psychological features of student youth and problems of professional training of practicing psychologists]*. *Praktychna psykhologhiia ta sotsialna robota [Applied psychology and social work]*, 4, 8-11 [in Ukrainian]
- Borodulkina, T. O. (2006). *Obraz profesii yak chynnyk profesiinoho stanovlennia osobystosti [The image of the profession as a factor in*

- the professional formation of an individual]. *Naukovi zapysy Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka APN Ukrainy [Scientific works of the H. S. Kostyuk Institute of Psychology of the Ukrainian Academy of Pedagogical Sciences]*, 31, 181-191 [in Ukrainian].
- Danylenko, N. V. (2015). Formuvannia profesiino vazhlyvykh yakosteï studentiv-psykholohiv u protsesi stanovlennia yikhnoi osobystisnoi zrilosti [Formation of professionally important qualities of psychology students in the process of forming their personal maturity]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S.Skovorody. Seriiia "Psykhologhiia" [Bulletin of Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovoroda. "Psychology" series]*, 50, 47-53 [in Ukrainian].
- Hoiko, A. A., & Stoliarchuk, O. A. (2016). Dynamika kariernykh orientatsii maibutnikh psykholohiv [Dynamics of career orientations of future psychologists]. *Naukovi zdobutky studentiv Instytutu liudyny [Scientific achievements of students of the Institute of Man]*, 1, 24-32 [in Ukrainian].
- Honcharova, N. O. (2014). Proektuvannia kariery yak determinanty profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv [Career planning as determinants of professional training of future teachers]. *Nauka i osvita: nauk.-prakt. zhurnal [Science and education: scientific and practical journal]*, 6, 26-30 [in Ukrainian].
- Honcharova, N. O. (2020). Psykholohichni osoblyvosti formuvannia kariernykh orientatsii studentiv [Psychological features of the formation of career orientations of students]. *Psykhologhiia i osobystist [Psychology and personality]*, 2, 223-233 [in Ukrainian].
- Kokun, O. M. (2012). *Psykhologhiia profesiinoho stanovlennia suchasnoho fakhivtsia: Monohrafiia [Psychology of professional development of a modern specialist]*. Kyiv: Inform.-analit. ahentstvo [in Ukrainian].
- Kolomiets, T. V., Kulakovskiy, T. Yu., Pyroh, H. V. & Zhuravlovoi, L. P. (Eds). (2020). *Osobystisne zrostannia v umovakh transformatsii suchasnoho suspilstva: Monohrafiia [Personal growth in the conditions of transformation of modern society: Monograph]*. Zhytomyr: Vyd. O. O. Yevenok [in Ukrainian].
- Koval, D. V. (2020). Osoblyvosti vyivlennia profesiinykh domahan maibutnikh psykholohiv [Peculiarities of detecting professional claims of future psychologists]. In *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy : zbirnyk*

- naukovykh prats [Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems: a collection of scientific works]*, (Vol. 57, p. 181-188. Vinnytsia: Druk plus [in Ukrainian].
- Nahaiev, V. M. (2007). *Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli [Teaching methods in higher education]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Nevidoma, Ya. H. (2012). Osoblyvosti sotsializatsii u yunatskomu vitsi [Peculiarities of socialization in youth]. In *Problemy suchasnoi psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats K-PNU imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy [Problems of modern psychology: Collection of scientific works of Ivan Ohienko K-PNU, H.S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Sciences of Ukraine]*, (Vol. 17, p. 337-346). Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].
- Panok, V. (2013). Profesiine stanovlennia praktychnykh psykholohiv: dosvid i perspektyvy [Professional formation of practical psychologists: experience and prospects]. *Psykholohiia i suspilstvo [Psychology and society]*, 3, 135-141 [in Ukrainian].
- Petrovska, I. R. (2015). Psykholohichni osoblyvosti kariernykh orientatsii studentiv-psykholohiv [Psychological features of career orientations of psychology students]. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, 2(17), 224-227 [in Ukrainian].
- Reva, M. M. (2018). Osoblyvosti rozvytku zhyttievoi perspektyvy maibutnikh psykholohiv u protsesi profesiinoho navchannia [Peculiarities of the development of life prospects of future psychologists in the process of professional training]. *Psykholohiia i osobystist [Psychology and personality]*, 1(13), 106-117 [in Ukrainian].
- Schein, E. N. (1996). Career anchors resisted/implications or career development in the 21st century. *Academy of Management Executive*, 10(4), 80-89.
- Super, D. E. (1963). *Career development: self-concept theory*. New York: College Entrance Examination Board.
- Titova, T. Ye. (2015). Problema psykholohichnoho suprovodu formuvannia tsinnisno-smyslovoi sfery maibutnikh psykholohiv [The problem of psychological support for the formation of the value-meaning sphere of future psychologists]. *Psykholohiia i osobystist [Psychology and personality]*, 1, 176-185 [in Ukrainian].
- Vynohradskyi, M. D., Vynohradska, A. M., & Shkanova, O. M. (2002). *Orhanizatsiia pratsi menedzhera: Navchalnyi posibnyk [Manager's work organization: Handbook]*. Kyiv: Kondor [in

Ukrainian].

Kaliuzhna Y., Kravchenko O.

**METHODICAL ASPECT OF DEVELOPMENT OF FUTURE
PSYCHOLOGISTS' CAREER ORIENTATIONS IN THE CONTEXT
OF THEIR PROFESSIONALIZATION**

The article is devoted to the problem of purposeful development of future psychologists' career orientations in the context of their professional self-determination and self-realization. The requirements of modern society for specialists in the field of socio-economic professions and the role of forming career orientations taking into account the specifics of professional work in this field are considered. The concept of a professional career, its structure and the place of career orientations in it are analyzed. The article also presents the results of an empirical study of the motivation to achieve success among student youth as one of the essential prerequisites for the development of career orientations of future specialists. The results of the study of the specificity of different types of psychology students' career orientations according to the method of E. Shein, taking into account the peculiarities of their motivation to achieve success, are considered. Special attention is paid to researching the reasons for young people of choosing a particular type of career and possible difficulties and obstacles along the way. Methodical means of developing the components of career orientations of student youth are outlined through increasing the motivation to achieve success, primarily during the organization of the educational process in higher education. The possibilities of applying the system of both traditional and innovative methodical means of developing student youth's abilities to self-knowledge and awareness of the specifics of the future profession and, as a result, to the design of a further professional career and its successful implementation are analyzed.

Key words: *professionalization, professional career, career orientations, self-awareness, motivation, value orientations, professional interests, choosing and designing a career.*

Надійшла до редакції